

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

45

ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ ॥

ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥

ਭਾਗ - 8

‘ਬੈਜੀ’

ਦੂਜੇ ਲਫੜਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਮੈਲ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਭਿਆਨਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਅਥਵਾ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ —

ਯਾਹ-ਛੂਸ ਦਾ ਭਾਂਬੜ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਬੁਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲੱਕੜ ਦਾ ਭਾਂਬੜ ਕੁਝ ਦੇਰ ਤਾਈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪੈਟਰੋਲ ਅਤੇ ਗੈਸ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਅਤਿਅੰਤ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਬੰਬ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਤਾਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤਾਈਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਬੰਬ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤਾਂ ਕਿਆਮਤ ਹੀ ਵਰਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨੀਵੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ —

ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਘੋਟਦੇ ਹਾਂ

ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

‘ਰੱਟ’ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸਾਡੀ ਅਸੁਰੀ ਮਾਇਕੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਮਨਿਕ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ, ਸਾਡੇ ਮਨ-ਤਨ ਉਤੇ ਭਿਆਨਕ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪ ਭੀ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਨੀਵੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮਨ —

ਮਲੀਨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ

ਨੀਵੇਂ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਆਪਣਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਮਲੀਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਆਪਣੇ ਮਾੜੇ ‘ਭਾਗ’ ਘੜਦੇ ਹਾਂ

ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ

ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ

ਆਪ ਸੜਦੇ ਹਾਂ,

ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦੇ ਹਾਂ

ਅਤੇ ‘ਆਤਿਸ਼ ਦੁਨੀਆ’ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ‘ਮੈਲ’ ਸਾਡੀ ਆਪੂਰਵੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਅੱਗ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵੱਲ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਕਰਕੇ, ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ

ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰਲੇ 'ਅਗਨ-ਸੋਕ-ਸਾਗਰ' ਵਿਚ ਸਾਡੀ 'ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ' ਅੰਦਰਲੀ ਅੱਗ ਦਾ ਹੀ 'ਲਾਂਬੂ' ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੈਲਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨੀਵੇਂ ਅਤੇ ਮੈਲੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ 'ਛੋਹ' ਨਾਲ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ 'ਮਾਇਕੀ ਅਗਨ' ਨਾਲ —

ਤਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਖਿੰਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਮੈਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ।

ਪੱਥਰ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਅੱਗ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਚੰਗਿਆੜੀ ਦੇ ਮਘਣ ਲਈ ਕੋਈ ਬਾਲਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ 'ਮੈਲ ਦਾ ਬਾਲਣ' ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਮਾਇਕੀ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਮੈਲ' ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਨ, ਜੀਵ ਦੀ 'ਹਉਮੈ' ਹੈ ਹੈ। 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀ ਅੱਡਰੀ ਹਸਤੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ —

ਕਾਮ
ਕ੍ਰਿਪ
ਲੋਭ
ਮੇਹ
ਹੰਕਾਰ

ਉਪਜਦੇ ਹਨ।

ਪੰਚ ਪੂਤ ਜਣੇ ਇਕ ਮਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੬੫)

ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਨੀਵੇਂ ਤੇ ਮੈਲੇ —

ਖਿਆਲ
ਤਰੰਗ
ਵਲਵਲੇ
ਭਾਵਨਾ
ਈਰਖਾ

ਦਵੈਤ

ਡਰ

ਸੋਕ

ਸਾੜਾ

ਕੁਲਝਣਾ

ਵੈਰ

ਵਿਰੋਧ

ਘਰਨਾ

ਰੋਸੇ

ਗਿਲੇ

ਆਦਿ, ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਉਤਪੰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ਮਨ ਦੀ ਸੂਖਮ 'ਮੈਲ'

ਹੀ ਹੈ।

ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਸੂਖਮ 'ਅਗਨੀ' ਗੁੱਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਇਸ ਨੂੰ
ਚੰਗਿਆੜੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਭਾਬੜ-ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਗੱਜ' ਪੈਂਦੀ ਹੈ
ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਸੂਖਮ ਅਗਨੀ ਦੀ ਗੁੱਝੀ ਅੰਸ਼ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ
ਅੱਡੇ-ਅੱਡਰੀ ਸੀਮਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਗਨੀ ਦਾ 'ਤੂੰਤ' ਸਾਰੀਆਂ
ਜੂਨਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਇਕ ਜੁੜ ਹੈ। ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੂਖਮ, ਗੁੱਝੀ 'ਅਗਨੀ-
ਤੂੰਤ' ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਦ-ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
ਦੁਆਰਾ, ਇਹਨਾਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਅਤਿਅੰਤ ਦਰਜੇ ਤਾਂਈ
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਵਿਗਿਆਨ
ਦੁਆਰਾ ਬਾਹਰਲੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਛੁੰਘੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੁਕੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਗੁੱਝੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਦਰਜੇ ਤਾਂਈ ਪ੍ਰਗਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰ ਲਿਆ
ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ 'ਐਟਮ-ਬੰਬ' ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਮੀਜ਼ਾਈਲ (Nuclear missiles)
ਬਣ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹ ਸੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ
ਅਤੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਤ੍ਰਾਹ-ਤ੍ਰਾਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਅਗਨੀ ਦੀਆਂ 'ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ' ਅਤੇ
'ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ' ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਬਾਹਰਲਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਤੇ
ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰੀਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਥਾਹ 'ਅਗਨ ਸੋਕ ਸਾਗਰ'
ਅਤੇ 'ਆਡਸ-ਦੁਨੀਆ' ਬਣਾ ਰਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ 'ਮੁਜਰਮ' ਸਾਡੀ 'ਹਉਮੈ' ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨੀਵੇਂ ਅਤੇ ਗਲਤ ਪਾਸੇ ਵਰਤ ਕੇ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ 'ਅਗਨ-ਕੁੰਡ' ਅਥਵਾ ਨਰਕ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅੰਦਰਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਗੁੱਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸੁਲਘਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਭੀ ਇਨਸਾਨ ਇਹ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ 'ਅਗਨੀ' ਪੁਖ ਰਹੀ ਹੈ!

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਐਸੀ ਗੁੱਝੀ ਸੂਖਮ ਅੰਦਰਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਨੂੰ, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਜਾਂ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ —

ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨਾਲ

ਸਵਾਦਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਨਾਲ

ਅਜਾਂਈਂ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਨਾਲ

ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨਾਂ ਨਾਲ

ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ ਨਾਲ

ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ

ਭੁਲਾਉਣ, ਟਾਲਣ ਜਾਂ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਭੀ ਜਦ ਕਦੇ ਇਸ ਗੁੱਝੀ ਸੁਲਘਦੀ ਚਿੰਗਿਆੜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਕਸਾਹਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੱਘ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਂਬੜ ਬਣ ਕੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ, ਦਿਨ-ਰਾਤ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ, ਇਸ ਸੂਖਮ ਗੁੱਝੇ 'ਅਗਨ ਸੌਕ ਸਾਗਰ' ਵਿਚ ਪਲਚਦੇ, ਜਲਦੇ, ਸੜਦੇ, ਬਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿੰਨੀ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਤਨੇ —

ਸਿਆਣੇ

ਗਿਆਨੀ

ਪੰਡਤ

ਵਿਦਵਾਨ

ਵਿਗਿਆਨੀ

ਫਿਲਾਸਫਰ

ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ

ਦਿੰਗਬਰ

ਅਫਲਾਤੂਨ

ਅਸ਼ਰਫ-ਊਲ-ਮਖਲਕਾਤ

ਗੁਰੂ

ਭਗਵਾਨ

ਅਚਾਰੀਆ

ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭੀ, ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸੂਖਮ ਗੁੱਝੀ ਅਗਨੀ ਨੂੰ —

ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ

ਜਾਣਨ

ਸਮਝਣ

ਬੁੱਝਣ

ਚੀਨਣ

ਸੀਝਣ

ਪਹਿਚਾਨਣ

ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ !!

ਜਦ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ ਦੀ ਹੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਲਾਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਅਸੀਂ ਜਦ ਕਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਦੇ 'ਸਾੜ' ਤੋਂ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਨੀਵੇਂ ਮਨੋਰੰਜਨਾਂ ਵਿਚ ਖੱਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸਾੜੇ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਜਾਂ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਮੋਹਲਕ-ਮਰਜ਼, 'ਮਾਨਸਿਕ-ਅਗਨੀ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਮਾਇਕੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਗਲਤਾਨ ਹਾਂ, ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਅਤੇ ਬਚਾਉਂ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵੱਲ ਸਾਨੂੰ —

ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਫੁਰਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਭੀ ਨਹੀਂ

ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ

ਕਮਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਸੀ ?

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਗੁੱਝੀ ਅਗਨੀ' ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ 'ਅੰਗ' ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੰਦ ਕੇ 'ਮਨੂਰ' ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਾਂ।

ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੀਏ ਜਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਸਰ, ਰੰਗਤ ਤੇ 'ਭਾਹ' ਸਾਡੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ —

ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ

ਰੁੱਖੇ-ਪਣ ਵਿਚ

ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ
ਚਿੰਤਾ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਵਿਚ
ਡਰ-ਭੈ ਦੇ ਚਿਹਨਾਂ ਵਿਚ
ਮੱਥੇ ਦੀ ਤਉੜੀ ਵਿਚ
ਚਮਕ-ਹੀਣ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ
ਪਿਰਣਤ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ
ਸਰੀਰ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਵਿਚ
ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ
ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਚਿੜ-ਚਿੜੇ ਪਨ ਵਿਚ
ਫੋਕੇ-ਰੁੱਖੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ
ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ
ਨੀਵੀਂ ਸੋਚਣੀ ਵਿਚ
ਮੈਲੀ ਚਿਤਵਨੀ ਵਿਚ
ਮੈਲੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ
ਮੈਲੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਵਿਚ
ਨੀਵੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚ
ਗਾਲਤ ਨਿਸਚਿਆਂ ਵਿਚ
ਗਾਲਤ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ
ਕੂੜੇ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ
ਨੀਵੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਿਚ
ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ
ਫੋਕੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ
ਮੁਰਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ
ਗੰਧਲੇ ਬਿਉਹਾਰ ਵਿਚ
ਨੀਵੇਂ ਆਚਾਰ ਵਿਚ
ਧਰਮ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਰੁਚੀ ਵਿਚ
ਸ਼ਰਧਾ-ਹੀਣਤਾ ਵਿਚ
ਮਨਮੁਖਤਾਈ ਵਿਚ
ਕਠੋਰਤਾ ਵਿਚ

ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਅਵੱਸ ਪ੍ਰਗਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

‘ਹਊਮੈ’ ਵਿਚੋਂ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।
 ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਨੀਵੇਂ ‘ਖਿਆਲ’ ਉਪਜਦੇ ਹਨ।
 ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਮਲੀਨ ਰੁਚੀਆਂ ਉਪਜਦੀਆਂ ਹਨ।
 ਮਲੀਨ ਰੁਚੀਆਂ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 ਮਲੀਨ ਖਿਆਲਾਂ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਮੈਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 ਮਾਨਸਿਕ ਮਲੀਨਤਾ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੱਝੀ ਅਗਨੀ ਦਾ ਬਾਲਣ ਹੈ।
 ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਦੇ ‘ਸਾੜ’ ਵਿਚੋਂ ਦੁੱਖ-ਕਲੋਸ਼ ਉਪਜਦੇ ਹਨ।
 ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ।
 ਦਰਅਸਲ, ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਅਗਨੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ।
 ਮਾਇਆ ਅਗਨੀ ਸਭ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਕਰਤੇ ਖੇਲ੍ਹ ਰਚਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੨੧)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇਸੇ ‘ਅਗਨ-ਸੋਕ-ਸਾਗਰ’ ਅਥਵਾ ‘ਆਤਿਸ਼ ਦੁਨੀਆਂ’ ਵਿਚ ਪਲਚ-ਪਲਚ ਕੇ ਸੜ-ਬਲ-ਜਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕਿ ਜਦ ਤਾਈਂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ —

ਭਰਮ

ਦੂਜਾ ਭਾਉ

ਈਰਖਾ

ਦਵੈਤ

ਸਾੜਾ

ਘਰਨਾ

ਵਿਤਕਰਾ

ਸੱਕ

ਡਰ-ਭੈ

ਚਿੰਤਾ

ਕਾਮ

ਕ੍ਰਿਧ

ਲੋਭ

ਮੋਹ

ਹੰਕਾਰ

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ

ਆਸਾ

ਮਨਸਾ

ਬਦਲੇ

ਚੀ ਭਾਵਨਾ 'ਲੇਸ' ਮਾਤਰ ਭੀ ਹੈ, ਤਦ ਤਾਂਈ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ -

ਮੈਲ ਹੈ

ਭਰਮ ਹੈ

ਹਨੋਰ ਹੈ

ਹਉਮੈ ਹੈ

ਅਉਗਣ ਹਨ

ਨੀਵੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਹਨ

ਛਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਹਨ

ਪਾਪ ਹੈ

ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਹੈ

ਅਗਨੀ ਹੈ

ਆਵਾਗਵਨ ਹੈ

ਜਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ

ਨਰਕ ਹੈ

ਇਸ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ ਜੇ ਮਨ, ਮੈਲ-ਰਹਿਤ ਜਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ
ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ -

ਪ੍ਰੀਤ

ਪ੍ਰੇਮ

ਚਾਉ

ਰਸ

ਰੰਗ

ਖੁਸ਼ੀ

ਸੁਖ

ਸ਼ਾਂਤੀ

ਬੇੜਾ

ਸਹਿਜ

ਰੌਣਕ

ਤਾਜ਼ਗੀ

ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ

ਦਇਆ

ਖਿਮਾ

ਦੇ ਚਿਹਨ, ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀਂ, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਦੈਵੀ ਗੁਣ

ਛੁਲ੍ਹ-ਛੁਲ੍ਹ ਪੈਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ —

ਸਮਝਣ

ਜਾਣਨ

ਪਹਿਚਾਨਣ

ਨਿਖੇੜਣ

ਵਿਚਾਰਨ

ਨਿਰਨਾ ਕਰਨ

ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ

ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸੇਧ ਦੇ ਸਕੀਏ।

ਇਸ ਦੀਰਘ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਹਿਣ ਜਾਂ 'ਰੋੜ੍ਹ' ਵਿਚ ਹੀ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਗੁੱਬੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਵਿਚ —

ਸੜਦੇ

ਬਲਦੇ

ਤੜਪਦੇ

ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ

ਨਰਕ ਭੋਗਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਵਾਂਗੇ।

ਇਹ ਅਹਿਮ ਨਿਰਨਾ ਅਤੇ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ ਸੇਧ' ਵੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਮੌਜੂਨ ਲਈ, 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਅਥਵਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ

ਐਸੀ ਜੀਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ, ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਦਾ 'ਰੁਖ' ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਬਦਲਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ —

ਮਨ ਇਕੱਠਾ ਹੋਵੇਗਾ

ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਵੇਗਾ

ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਉਪਜਣਗੇ

ਅਉਗਣਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਘਟਦੀ ਜਾਵੇਗੀ

ਮਾਨਸਿਕ ਮੈਲ ਘਟਦੀ ਜਾਵੇਗੀ

ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਘਟਦੀ ਜਾਵੇਗੀ

ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਉਪਜੇਗੀ
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਿੱਠੀ ਲਗੇਗੀ
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰੰਗ-ਰਸ ਆਵੇਗਾ
 ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਉ ਉਠੇਗਾ
 ਸਿਮਰਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਵੇਗਾ
 ‘ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਹਰਿ ਧਿਆਈ’ ਹੋਵੇਗਾ
 ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ-ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਵੇਗਾ
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ
 ਸਤਸੰਗ ਦਾ ਪਿਆਰ ਆਵੇਗਾ
 ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਉ ਉਪਜੇਗਾ
 ਆਪਾ-ਵਾਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰੇਗਾ
 ਅਨੁਭਵ ਖੁਲ੍ਹੇਗਾ
 ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਜਨਮ ਦੀ ਆਪੂੰ ਲਾਈ ਹੋਈ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਬੁਝਾਉਣ
 ਦਾ ਸਾਧਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ, ਜੀਵਨ ਸੇਧ ਦਾ ਰੁਖ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ
 ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਿਆਈਆਂ ਵਿਚ ਜਨਮ-ਜਨਮ ਦੀ ਇੱਕਠੀ
 ਕੀਤੀ ਹੋਈ ‘ਮੈਲ’ ਦੀ ਸੁਲਘਦੀ ਅਗਨੀ, ‘ਐਲਰਜੀ’ (allergy) ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣਾ ਸਾਡੇ
 ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਕ ਢੁਕਵਾਂ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ –

ਧਰਤੀ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ, ਅਗਨੀ ਦੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ‘ਤੱਤ’ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
 ਹਨ। ਇਹ ਅਗਨੀ ਜਦੋਂ ਤੀਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਰਿੱਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਬਲਦੀ
 ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੰਬਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਚਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਇਹ ਅਗਨੀ ਦਾ ‘ਉਬਾਲ’ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਧਰਤੀ
 ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ, ਜੋਰ ਨਾਲ, ਫੁਹਾਰੇ ਵਾਂਗ ਉਛਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ‘ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਦਾ ਫੁਟਣਾ’
 ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਤਿਅੰਤ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ
 ਦੀ ‘ਮੈਲ’ ਅਥਵਾ ਗੁੱਝੀ ਅਗਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਇਸੁ ਮਨ ਕਉ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਕਾਲਾ ਹੋਆ ਸਿਆਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੫)

ਕਿਸੇ ਉਕਸਾਹਟ ਕਾਰਨ ਇਹ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਲਘਦੀ ਅਗਨੀ ਮਘ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਵੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਭਿਆਨਕ ਭਾਂਬੜ ਸਾਡੇ ਮਨ-ਤਨ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਉਛਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਨ-ਤਨ ਅਤੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਉਤੇ ਭਿਆਨਕ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਅੰਦਰਲੀ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਤੀਬਰ ਅਗਨੀ ਉਤੇ ਸਾਡੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਸੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਕ ਵੇਰ ਅਸੀਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ 'ਕਾਰ' ਰਾਹੀਂ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਪਹਾੜ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਬੇਅੰਤ ਵਡੀਆਂ-ਵਡੀਆਂ ਚਟਾਨਾਂ ਖਿੰਡੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਚਟਾਨ ਟੁੱਟ ਕੇ ਦੋ ਫਾੜ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਰੀ ਨਾਲ ਚੀਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਟੁਕੜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਾਫ ਸਲੇਟ ਵਰਗੇ ਪਾਸੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰੀਆਂ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰ ਆਈਆਂ। ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਅਸਰ ਹੋਠ ਅਰਬਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਇਕ ਤੈਹ ਬਣੀ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਤੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਤੈਹਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਬੇਅੰਤ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀ ਰਹੀ।

ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ 'ਮੈਲ' ਦੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਜਨਮ ਵਿਚ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਰੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਤੈਹਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਬਦਲਦੀ ਗਈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕਦੇ-ਕਦਾਂਈ ਅਨਜਾਣੇ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਰੰਗਤ ਦਾ 'ਜਲਵਾ' ਦਿਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠ-ਪੁਜਾ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ, ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਧੁਰ ਪੁਰਾਣੀ ਮੈਲ-ਤੂਪੀ ਅਗਨੀ ਅਥਵਾ ਐਲਰਜੀ ਦੀ ਹਵਾੜ ਤੇ ਧੂੰਆਂ, ਕਿਸੇ-ਨਾ-ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਅਚਾਨਕ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਉੱਘੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗੁੱਸੀ ਢੂੰਘੀ ਰੰਗਤ ਨੂੰ ਜਾਹਿਰ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਨੇਕ ਬੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੀ, ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁੱਖ-ਕਲੇਸ਼ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਜਨਮ ਦੀ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਗੁੱਸੀ ਸੁਲਘਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡਾ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਅਸਮਰਿੱਥ ਹਨ।

'ਕੈਂਸਰ' ਜਾਂ 'ਤਪਦਿਕ' ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਅਤਿ ਢੂੰਘੀਆਂ ਅਤੇ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸਾਧਾਰਨ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਖਾਸ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਅਪਰੋਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਪਰੋਸ਼ਨ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਫਿਰ ਜਾਗ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਫੁਟ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਛੂੰਘਾਈਆਂ ਵਿਚ 'ਮੈਲ' ਅਤੇ 'ਅਗਨੀ' ਰੂਪੀ 'ਕੈਸਰ' ਜਾਂ 'ਤਪਦਿਕ' ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਸੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਅਥਵਾ ਐਲਰਜੀ ਲਈ ਦਾਮਨਿਕ ਆਤਮਿਕ ਅਉਖਧ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਰੋਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੰਭੀਰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ, ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਮਾਰੂ ਰੋਗ ਦਾ —

ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ

ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ

ਅਤੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ, ਅਵੇਸਲੇ ਤੇ ਮਚਲੇ ਹੋ ਕੇ ਢੀਠ ਹੋਏ ਪਏ ਹਾਂ।

ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਖਤਰਨਾਕ, ਮਾਰੂ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ, ਪਲਚ-ਪਲਚ ਕੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸੜ-ਬਲ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਜ ਬਾਬਤ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ —

ਬਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਫਿਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ!

ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਸੀ!

ਉੱਦਮ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ!

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ, ਇਸ 'ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ' ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਕਸੀਰ ਆਤਮਿਕ 'ਨੁਸਖੇ' ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲ ਅਸੀਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਕੇ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਐਸੇ ਗੰਭੀਰ, ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ, ਖਾਸ ਦਾਮਨਿਕ ਆਤਮਿਕ ਇਲਾਜ ਹੀ ਕਾਰਗਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਫ਼ —

'ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ'

'ਖੁਨਕ ਨਾਮ੍ਰ ਖੁਦਾਇਆ'

ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਜਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਫੌਕੇ ਦਿਮਾਰੀ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਕਾਰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਐਸੇ ਦੀਰਘ, ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਆਤਮਿਕ ਨੁਸਖੇ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ —

ਸੰਸਾਰੂ ਰੋਗੀ ਨਾਮ੍ਰ ਦਾਰੂ ਮੈਲੁ ਲਾਗੈ ਸਚ ਬਿਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੮੭)

ਅਨਿਕ ਉਪਾਵੀ ਰੋਗੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਰੋਗੁ ਮਿਟੈ ਹਰਿ ਅਵਖਧੁ ਲਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੮੮)

ਨਾਮ ਅਉਖਧੁ ਜਿਹ ਰਿਦੈ ਹਿਤਾਵੈ ॥	(ਪੰਨਾ-੨੫੯)
ਤਾਹਿ ਰੋਗੁ ਸੁਪਨੈ ਨਹੀ ਆਵੈ ॥	
ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ ॥	(ਪੰਨਾ-੨੨੪)
ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥	
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਦਾਰੂ ॥	(ਪੰਨਾ-੬੨੨)
ਤਿਨਿ ਸਗਲਾ ਰੋਗੁ ਬਿਦਾਰੂ ॥	
ਅਉਖਧੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਰੋਗੁ ਨ ਵਿਆਪੈ ॥	(ਪੰਨਾ-੮੧੪)
ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਉਖਧੁ ਜੋ ਜਨੁ ਖਾਇ ॥	
ਤਾ ਕਾ ਰੋਗੁ ਸਗਲ ਮਿਟਿ ਜਾਇ ॥	(ਪੰਨਾ-੮੯੩)
ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥	
ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਦਾ ਸੁਖ ਪਾਉ ॥	(ਪੰਨਾ-੨੮੮)
ਮੇਰੇ ਮਨ ਨਾਮੁ ਨਿਤ ਨਿਤ ਲੇਹ ॥	
ਜਲਤ ਨਾਹੀ ਅਰਗਿਨਿ ਸਾਗਰ ਸੂਖੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਦੇਹ ॥	(ਪੰਨਾ-੧੦੦੬)
ਮਨ ਮੇਰੇ ਗਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕਾ ਓਲਾ ॥	
ਤੁਝੈ ਨ ਲਾਗੈ ਤਾਤਾ ਝੋਲਾ ॥	(ਪੰਨਾ-੧੨੯)
ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ ਗੁਰਿ ਸੀਤਲ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ॥	
	(ਪੰਨਾ-੧੦੦੨)
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਪੀਵਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥	
ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਭ ਤਪਤਿ ਬੁਝਾਈ ॥	(ਪੰਨਾ-੧੯੧)
ਚੰਦਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸਰਦ ਰੁਤਿ ਮੂਲਿ ਨ ਮਿਟਈ ਘਾਮ ॥	
ਸੀਤਲੁ ਥੀਵੈ ਨਾਨਕਾ ਜਪੰਦੜੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥	(ਪੰਨਾ-੨੦੯)
ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਪਰ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਅਕਸੀਰ ਨੁਸਖਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੇਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ –	

ਪੜ੍ਹਦੇ
 ਸੁਣਦੇ
 ਗਾਊਂਦੇ
 ਵਿਚਾਰਦੇ
 ਖੋਜਦੇ
 ਗਿਆਨ ਘੋਟਦੇ

ਆਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਇਹਨਾਂ ਆਤਮਿਕ ਅਕਸੀਰ ਨੁਸਖਿਆਂ ਦਾ ਸਾਨੂੰ —

ਨਿਸਚਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ
ਸ਼ਰਧਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਪਜੀ
ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ
ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ?

ਜਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ (root cause) ਸਾਡੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਅਨਜਾਣੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਤਦੇ ਅਸੀਂ ਸਰੀਰਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਉਤੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਨੁਕਤਿਆਂ —

‘ਕਲਿ ਤਾਤੀ’
‘ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ’
‘ਸੰਸਾਰ ਰੋਗੀ’
‘ਅਗਨ ਸੋਕ ਸਾਗਰ’
‘ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ’
 ਅਤੇ
‘ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ’
‘ਨਾਮ ਦਾਰੂ’
‘ਨਾਮ ਅਉਖਧ’
‘ਸੀਤਲ ਨਾਮ’

ਦੇ ਤੱਤ-ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਸੀਂ ਫੋਕਾ ਦਿਮਾਰੀ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇਰਾ ਘੋਟਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਬਾਬਤ, ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦੀਰਘ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਭੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ —

ਮਾਇਆ ਅਗਨਿ ਜਲੈ ਸੰਸਾਰੇ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਵਾਰੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੇ ॥
ਤਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਜਲੈ ਸੰਸਾਰਾ ॥
ਜਲਿ ਜਲਿ ਖਪੈ ਬਹੁਤੁ ਵਿਕਾਰਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੪੯)

(ਪੰਨਾ-੧੦੪੪)

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸੂਕਾ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਅਗਨਿ ਤਿਸਨਾ ਜਲੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੭੩)

ਗੂੜੀ ਭਾਹਿ ਜਲੈ ਸੰਸਾਰਾ ਭਗਤ ਨ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੨੩)

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮਨ ਕੀ ਮਲੁ ਜਾਇ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੩)

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵਿਚਹੁ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇ ॥

ਨਿਰਮਲੁ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥

(ਪੰਨਾ-ਪ੬੦)

ਸਬਦੁ ਬੁਝੈ ਸੋ ਮੈਲੁ ਚੁਕਾਏ ॥

ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਏ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੪੪)

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸਾਧਸੰਗਤ' ਅਤੇ 'ਸਿਮਰਨ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਤਕੀਦੀ
ਹੁਕਮ ਦਰਜ ਹਨ —

ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੨੮)

ਕਰਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਸਿਮਰੁ ਮਾਧੋ ਹੋਹਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੩੧)

ਏਕੁ ਧਿਆਈਐ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥

ਪਾਪ ਬਿਨਾਸੇ ਨਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੦੦)

ਤਰਿਓ ਸਾਗਰੁ ਪਾਵਕ ਕੋ ਜਉ ਸੰਤ ਭੇਟੇ ਵਡ ਭਾਗਿ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਏ ਮੌਰੋ ਹਰਿ ਚਰਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਗਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੦੧)

ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੯੧)

(ਸਮਾਪਤ)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਇਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੋਂਘ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ : -

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096

